

УДК 347.71:347.233

Чомахашвілі О.Ш.

к.ю.н., доцент,

*завідувач сектора комерційних позначень відділу промислової власності
Науково-дослідний інститут інтелектуальної власності НАПрН України*

ДО ПИТАННЯ ІСТОРІЇ ПРАВОВОЇ ОХОРОНИ ПРАВ ПРОМИСЛОВОЇ ВЛАСНОСТІ

Постановка проблеми. Актуальність обрана нами тема дослідження набуває у зв'язку з постійними намаганнями з боку органів державної влади та громадських ініціатив реформувати сферу правової охорони промислової власності. Висуваються нові законодавчі ініціативи, змінюються назви та підпорядкування органів системи охорони прав промислової власності. Окремим аспектом змін у досліджуваній сфері є вимоги вже підписаної Угоди про асоціацію з Європейським Союзом. Угода про асоціацію між Україною і Європейським Союзом вимагає належно охороняти інтелектуальну власність. Тому на питання історії правової охорони промислової власності сьогодні необхідно поглянути з нових позицій, зрозуміти природу цих прав і по-новому осмислити еволюцію такої правової охорони.

Огляд останніх досліджень і публікацій. Проблеми у сфері права промислової власності вивчалися в роботах із цивільного права С. Алексеєва, Д. Бобрової, Т. Боднар, М. Брагінського, П. Грибанова, О. Дзери, А. Довгерта, О. Іоффе, О. Кохановської, Н. Кузнецової, В. Луця, Р. Майданика, О. Підпригори, О. Сергєєва, Н. Спасибо-Фатєєвої, С. Суханова, Ю. Толстого, Р. Халфіної, С. Харитонова, Я. Шевченко й інших.

Для нашого дослідження напрацювання зазначених учених становлять великий науковий інтерес і враховані під час підготовки цієї статті. Але нами досліджується право промислової власності з позиції об'єкта правової охорони, тобто аспект владної політики в історичному та правовому значенні.

Формулювання завдання дослідження. Метою статті є вивчити й охарактеризувати

основні етапи виникнення й охорони прав на винаходи та торговельні марки. Для цього ми розглянемо основні періоди охорони патентних прав, виникнення та розповсюдження знаків для товарів; виокремимо початок міжнародної охорони патентів і торговельних марок.

Виклад основного матеріалу. Новизна статті вбачається в тому, щоб розглянути історію розвитку охорони прав промислової власності права та вивчити історичні законодавчі акти з позиції надання та забезпечення такого права державою. Увага буде зосереджена саме на позиції держави, на ролі законодавства та створенні державою відповідних гарантій для реалізації виключних прав промислової власності.

Право промислової власності прийнято вважати правовим інститутом цивільного права. Більшість наявних наукових праць зосереджується на вивченні патентного права як приватного правового утворення. Але наша стаття присвячена обґрунтуванню позиції та значення публічного впливу державної влади на такі суспільні відносини.

Так, регулятивна функція права промислової власності полягає у врегулюванні відносин, пов'язаних зі створенням і використанням творів науки, техніки, засобів індивідуалізації учасників господарського обороту насамперед у їх нормальному, бажаному для їх учасників стані збалансованості інтересів авторів творів і суспільства. Превентивна (виховна, попереджувально-виховна) функція права промислової власності має стимулювати позитивні відносини й не допускати виникнення негативних відносин, які б призводили до порушення особистих немайнових і майнових прав.

Охоронна функція права промислової власності покликана оберігати суб'єктивні особисті немайнові та майнові права автора від посягань усіх інших осіб і забезпечувати примусовий захист під час їх порушення.

В історії й еволюції патентів виділяються три важливі періоди.

1. Привілеї (XV – XVIII століття): суверен надає монополію на свій розсуд; конкуренція корисності й іноді концепція фаворитизму відіграють важливу роль.

2. Національні патенти (1790–1883 рр.): будь-який винахідник має право подати заявку на патент, видача якого залежить виключно від об'єктивних умов; охорона місцевих винаходів за кордоном не практикується.

3. Інтернаціоналізація (від 1883 р. і донині): охорона винаходів за межами країни походження розвивається разом із міжнародною торгівлею; усесвітні чи регіональні конвенції сприяють цьому розвитку [1, с. 26].

Розглянемо історію й еволюцію товарних знаків.

Товарні знаки – це не породження нашого часу, незважаючи на те, що їх повсякденна присутність має недавнє походження. Товарні знаки як знаки походження проставлялися виробниками цегли, шкіри, книг, зброї, кухонного посуду й інших речей навіть у давніх культурах. Цими знаками були або букви, звичайно ініціали, або інші символічні позначення, що мали вигляд клейма на товарах для зазначення виробника продукції. Безумовно, ці знаки не виконували своєї сучасної функції полегшення поширення товару в складній економіці, проте вони позначали важливий елемент у праві на товарний знак, який діє й сьогодні, а саме те, що знаки створюють зв'язок між товаром і його виробником. Це маркування використовувалося також для позначень володіння. Англійське слово «brand» (тавро), яке часто використовується як синонім товарного знака навіть і сьогодні, відображає цей звичай. «Brand» було маркуванням худоби тавром за допомогою розпеченого заліза. Товарні знаки (хоча вони ще не називалися як

«професійний термін», таким це слово стало лише в XIX столітті) продовжували відігравати подібну роль протягом значного історичного періоду, включаючи Середньовіччя й століття поза його межами.

Товарні знаки мали особливе значення в зростаючому виробництві товарів для експорту. Так, вироби з металу виготовлялися в Англії задовго до промислового століття, і виготовлені сталь, зброя, столові прибори мали традиційні позначення англійських виробників. Це ж однаковою мірою стосується й дорогоцінних металів.

Гільдії становили собою основну форму ремісницького виробництва від часів, коли почалося перетворення міського життя, заснованого на професіях під керівництвом майстрів-ремісників, які досягли цього статусу лише пройшовши учнівство й створивши власний шедевр. Умови виробництва підтверджувалися інспекторами гільдій. Використовувалися різні позначення: позначення гільдії, позначення майстра-ремісника, яке вибиралося раз і назавжди під час надання йому статусу майстра; іноді використовувалося позначення підмайстра або місцевий знак. Ці позначення могли набувати форми печаток, прикріплюваних до матеріалів, або пробірних клейм на виробах із дорогоцінних металів.

Потрібно було встановити, чи дотримується професійна організація як правил виробництва, так і розподілу завдань різних професій. Ці знаки, націлені на виникнення в ремісників почуття відповідальності, зазвичай були обов'язковими і, як здається, не відігравали скільки-небудь значної ролі в залученні покупців.

Заборонялося використання знака, що належав іншому, і суворість покарань, установлених в XVI столітті за підробки, показує, що порушення правил ставалися все частіше разом із занепадом гільдії. Прикладами є Едикт 1544 р. Карла П'ятого, яким передбачалося виключення з професії й відсікання правої руки, і французький Королівський Едикт 1564 р., який установлював смертну кару за підроблене маркування парчі.

У Франції гільдії були ліквідовані Законом від 17 березня 1791 р., а привілеї англійських гільдій зникли в 1835 р. Проте система гільдій занепадала задовго до цього часу, поступаючись місцем нерегульованим професіям, міжнародній торгівлі і (починаючи від промислової революції) великомасштабним підприємствам. Зникнення правил гільдій зумовило зникнення знаків гільдій, які були замінені більш сучасними типами товарних знаків у XVIII столітті.

Товарні знаки почали відігравати свою сучасну роль протягом минулого століття. Поява масового виробництва, установлення більш складної системи розподілу товарів від виробника до покупця, зростаюча торгівля товарами – усе це зумовило необхідність повсюдної ідентифікації товарів: товари повинні були одержувати нові найменування додатково до своїх природних найменувань (таких, як інструменти, сірники, пиво тощо).

Зі збільшенням використання товарних знаків збільшилося і їх копіювання. Дешеві ножі й виделки могли видаватися за столові прибори, наприклад, із Шеффілда за рахунок копіювання знаків виробників із Шеффілда. Таких випадків було багато. Звичайно, законні користувачі знаків не мали можливості зупинити підроблювачів. Маркування їхніх товарів не становило для них ніякого юридично визнаного права, а право навряд чи було де-небудь розвинене до такої міри, щоб така підробка могла переслідуватися як оманлива дія або, говорячи сучасною мовою, як дія, що суперечить чесній діловій практиці. Комерційна мораль, звичайно, теж не розглядала такі дії як неправильні. Проте з часом почали розроблятися засоби захисту судами, законодавством стали застосовуватися заходи щодо заборонених підробок товарних знаків.

В Англії засіб захисту від такого порушення було вироблено судами, починаючи із середини минулого століття. Достатньо зазначити, що настав час, коли користувач товарного знака почав розглядатися як особа, що має право на виключення інших осіб від навмис-

ного використання репутації, придбаної ним під цим знаком. Це було народженням знаменитої доктрини «видання за інше»: ніхто не мав права видавати свої товари за товари іншої особи [1, с. 30].

Британське право на той час діяло в багатьох країнах, включаючи регіон Північної Америки, який став Сполученими Штатами Америки.

Після одержання незалежності Сполученими Штатами Америки в 1776 р. процес, що призвів до окремого правового розвитку в цій країні, був, звичайно, повільним. Нині правова система Сполучених Штатів, маючи все ще багато спільного з правовою системою Сполученого Королівства, безумовно, є цілком окремою й незалежною. У сфері товарних знаків були вироблені судові рішення, подібні до рішень у Сполученому Королівстві. Урешті-решт коаліція власників товарних знаків стала настільки сильною, що переконала федеральний законодавчий орган (Конгрес) прийняти Закон про товарні знаки. Це було зроблено в 1870 р., проте цей закон проіснував лише сім років, коли він був визнаний неконституційним. У будь-якому разі потрібен був час до 1905 р., коли був прийнятий новий всеохоплюючий закон про товарні знаки. Цікаво, що це було в тому ж році, коли в Сполученому Королівстві був прийнятий новий закон про товарні знаки.

У Європі внаслідок відсутності системи на зразок британського звичаєвого права охорона товарних знаків могла бути встановлена тільки законодавчою владою. Однією з перших країн, що прийняла всеохоплюючий закон, була Франція, в якій закон від 1857 р. залишався чинним протягом більш ніж 100 років. Багато європейських країн, таких, як Німеччина й Італія, усе ще не мали національної єдності. Так, у Німеччині правова охорона зареєстрованих товарних знаків уперше була введена пруським розпорядженням від 1874 р. Перший Імперський закон 1874 р., прийнятий лише через три роки після утворення Німецької імперії, був надто обмеже-

ний щодо предмета регулювання й допускав до реєстрації тільки зображальні товарні знаки. Перший усеохоплюючий закон у Німеччині був прийнятий в 1896 р. Розвиток цього права в сусідніх країнах був дуже подібним.

Розвиток права на товарний знак у цьому столітті можна звести до кількох рубрик: використання чи реєстрація як основа для виникнення прав; визнання сучасних способів використання товарних знаків (відступлення, ліцензування); визнання нових теорій охорони товарних знаків. Такий розвиток досягався не тільки законодавчим шляхом; часто важливі підходи вироблялися судовими рішеннями.

Відносно визнання нових теорій охорони товарних знаків у ХХ столітті можна послатися на британський Закон 1938 р. і на Закон Бенілюксу про товарні знаки від 1970 р. Британський закон уперше створив нові права для власника товарного знака (право виключати будь-яке використання товарного знака, незалежно від того, чи є ймовірність змішування, чи ні). Так, відповідно до британського права, якщо хтось використовує чужий товарний знак, щоб підкреслити переваги своєї власної продукції, то йому можна через суд заборонити порушувати право на товарний знак. Закон Бенілюксу також породив нове право – право забороняти будь-яке використання, що завдає шкоди власнику товарного знака, незалежно від подібності товарів. Ці приклади свідчать, що традиційне поняття товарного знака не більше як показника походження уже не відповідає дійсності навіть у межах чинного законодавства [1, с. 31].

Розвиток права на товарні знаки всередині країн зазнавав і впливу міжнародної сфери. Особливо цікавою в цьому плані є Паризька конвенція. Паризька конвенція є основною міжнародною конвенцією в галузі промислової власності, включаючи товарні знаки. Вона доповнюється Мадридською угодою про Міжнародну реєстрацію знаків, підписаною в 1891 р., що разом становлять спеціальний союз для країн – членів Паризької конвенції. В аспекті історії права на товарні знаки важ-

ливим моментом є те, що ратифікація цих міжнародних договорів і їх трансформація в національне законодавство істотно сприяли перетворенню галузі права промислової власності на ту міжнародну сферу, якою вона є нині. Міжнародні конвенції втілюють загальні погляди міжнародного співтовариства на право промислової власності, і стандартні положення цих договорів постійно вносилися до національного законодавства, особливо під час перегляду цих конвенцій.

Отже, ми охарактеризували саме виникнення прав на винаходи й торговельні марки. Історія правової охорони має багато історичних пам'яток, фактів і чималу судову практику. Але чітко відстежується, що це право виникло й мало подальший розвиток саме як право, дароване від імені держави, тобто природа права промислової власності має публічний характер, і в процесі його реформування чи вдосконалення необхідно приділяти увагу саме повноваженням публічної адміністрації в цій сфері. Сьогодні Україна має сучасну правову основу охорони прав інтелектуальної власності, і з кожним роком її актуальність зростає.

Висновки. На сучасному етапі правової охорони промислової власності в Україні основну увагу необхідно приділяти організаційним засадам такої охорони. Державна система охорони промислової власності має викликати довіру в населення, у винахідників, заявників, адвокатів і міжнародного співтовариства. Міжнародно-правова система регулювання прав інтелектуальної власності на торговельні марки має достатньо механізмів для вирішення завдань щодо надання правової охорони та реєстрації товарних знаків, запобігання порушенню майнових прав власників, при цьому майже не врегульовуючи зобов'язальні відносини щодо торговельних марок. Ратифікація Україною міжнародних договорів у сфері охорони торговельних марок не повністю сприяла усуненню наявних у законодавстві прогалин. Проблемним залишається питання вичерпності виключних прав на торговельну марку, що має міжнародну реєстрацію. Наразі

в Україні можна констатувати наявність лише одного законодавчо закріпленого винятку з правила про вичерпання виключного права на торговельну марку – існування в правовласника вагомих підстав забороняти використання своєї торговельної марки, зокрема в разі зміни

чи погіршення стану позначеного нею товару після введення його в цивільний оборот. Такий принцип неоднозначно тлумачиться науковцями та практиками, і це по-різному впливає на господарську діяльність правовласників торговельних марок.

Анотація

Метою статті є вивчити й охарактеризувати основні етапи виникнення й охорони прав на винаходи й торговельні марки. У статті розглянуто основні періоди охорони патентних прав, виникнення та розповсюдження знаків для товарів; виокремлено початок міжнародної охорони патентів і торговельних марок.

Ключові слова: промислова власність, охорона прав, історія винаходів.

Аннотация

Цель статьи – изучить и охарактеризовать основные этапы возникновения и охраны прав на изобретения и торговые марки. В статье рассмотрены основные периоды охраны патентных прав, возникновения и распространения знаков для товаров; выделено начало международной охраны патентов и торговых марок.

Ключевые слова: промышленная собственность, охрана прав, история изобретений.

Chomakhashvili O.Sh. To the question of the history of legal protection of industrial property rights

Summary

The purpose of the article is to study and characterize the main stages of the emergence and protection of rights to inventions and trademarks.

The main periods of protection of patent rights are considered in the article; appearance and distribution of signs for goods; the beginning of international protection of patents and trademarks.

Key words: industrial property, protection of rights, history of inventions.

Список використаних джерел:

1. Основи інтелектуальної власності. Київ: Юридичне видавництво «Ін Юре», 1999. 578 с.
2. Словник-довідник. Інтелектуальна власність: в 2 т. / за ред. О.Д. Святоцького. Київ: Ін Юре, 2000. Т. 2. 354 с.
3. Галюк В.В. Курс цивільного та сімейного права України (у питаннях і відповідях). Київ: МАУП, 2005. 240 с.
4. Право інтелектуальної власності: підручник / за ред. О.А. Підпригори, О.Д. Святоцького. Київ: Видавничий дім «Ін Юре», 2002. 624 с.
5. Орлюк О.П. Захист прав інтелектуальної власності: проблеми правозастосування. Інтелектуальна власність. 2007. № 2. С. 24–29.